

TÜRK CEZA HUKUKUNDA KUSURLULUK PRENSİBİ VE ‘SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK’ KAVRAMININ TEORİK UYUMSUZLUĞU

Theoretical Inconsistency of the Principle of Culpability in Turkish Criminal Law and the Concept of ‘Children Pushed to Crime’

Burak TAŞ*

Özet

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun benimsediği kusura dayalı modern ceza dogmatikliği ile çocuk adalet sisteminin sosyal koruma odaklı yaklaşımı arasında ortaya çıkan uyumsuzluk, teorik tutarlılık açısından ciddi problemler yaratmaktadır. Karşılaştırmalı hukuk perspektifi ile, uluslararası alanda ‘hukukla ihtilaf halindeki çocuk’ veya ‘çocuk suçu’ gibi terimlerin tercih edildiğini, ancak Türk hukukundaki ‘sürüklenme’ ifadesinin kusur teorisini doğrudan sorgulatan özgün bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Çalışma, öncelikle ceza hukukunun, sorumluluğu failin iradi ve kınanabilir eylemine dayandıran normatif kusur esasını ele almaktadır. Ardından, ‘suça sürüklenme’ kavramının, suçu bireyin kontrolü dışındaki sosyolojik, çevresel ve psikolojik faktörlere bağlayan deterministik doğasını kriminolojik perspektiften incelemektedir. Bu iki farklı paradigmanın; iradenin muğlaklaştırılması, sorumluluğun bireyden sisteme kaydırılması ve normatif-deskriptif anlam çatışması gibi temel noktalarda birbiriyle çeliştiği savunulmaktadır. Sonuç olarak, ‘suça sürüklenen çocuk’ kavramının koruyucu felsefesi değerli olmakla birlikte, ceza dogmatikliğiyle olan uyumsuzluğunun hukuki belirsizlik yarattığı ve bu gerilimin giderilmesi için ‘muhakeme sürecindeki çocuk’ gibi daha nötr ve teknik bir terminolojinin benimsenmesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Suçu, Suça Sürüklenen Çocuk, Kusurluluk, İrade Yeteneği

Abstract

The incompatibility between the modern criminal dogma based on culpability adopted by the Turkish Criminal Code No. 5237 and the social protection-oriented approach of the juvenile justice system creates serious problems in terms of theoretical consistency. From a comparative law perspective, it is observed that terms such as ‘juvenile in conflict with the law’ or ‘juvenile delinquent’ are preferred internationally, but the term ‘being pushed’ in Turkish law has a unique quality that directly questions the theory of culpability. The study first examines the normative culpability principle of criminal law, which bases responsibility on the perpetrator’s intentional and blameworthy act. It then examines the deterministic nature of the concept of ‘being pushed to crime,’ which links crime to sociological, environmental, and psychological factors beyond the individual’s control, from a criminological perspective. It is argued that these two different paradigms contradict each other on fundamental points such as the obscuring of will, the shift of

➤ Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 26.8.2025

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 15.1.2026

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı, Bolu/Türkiye, E-posta: tas.burak@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0001-6481-1580>.

responsibility from the individual to the system, and the normative-descriptive meaning conflict. In conclusion, while the protective philosophy of the concept of 'juvenile pushed to crime' is valuable, its incompatibility with criminal dogma creates legal uncertainty, and it is suggested that a more neutral and technical terminology such as 'juvenile in the judicial process' should be adopted to resolve this tension.

Keywords: Juvenile, Juvenile Delinquent, Children Pushed to Crime, Culpability, Willpower

GİRİŞ

Türk hukuk sisteminde, özellikle 2005 tarihli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) reformlarıyla birlikte, çocuk adalet sistemine ilişkin terminolojide önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Damgalayıcı bir vurgu taşıyan 'çocuk suçlu' (juvenile delinquent) ifadesi yerine çocuğun eyleminin arkasındaki sosyal, ailesel ve psikolojik dinamiklere işaret eden 'suça sürüklenen çocuk' kavramı benimsenmiştir. Bu terminolojik tercih, çocuğun üstün yararını gözetken, onu salt bir fail olarak değil, aynı zamanda korunmaya ve desteğe muhtaç bir birey, hatta bir mağdur olarak gören hümanist ve ilerici bir anlayışın ürünüdür. Ancak bu isimlendirmenin sosyolojik ve kriminolojik düzlemdeki doğruluğu ve faydası, ceza hukukunun temel dogmatik yapısıyla, özellikle de ceza sorumluluğunun vazgeçilmez temel taşı olan kusurluluk (culpability) prensibiyle bir araya geldiğinde, ciddi bir kavramsal gerilim ve teorik uyumsuzluk ortaya çıkarmaktadır. 'Suça sürüklenme' kavramının deterministik ve dışsal faktörlere odaklanan yapısı, ceza hukukunun irade özgürlüğüne ve bireysel kınanabilirliğe dayanan normatif kusurluluk anlayışıyla temelden çatışmaktadır. Bu çalışma, 'suça sürüklenen çocuk' konseptinin, Türk ceza hukukunun kusurluluk dogması ile neden ve nasıl uyumsuz olduğunu ayrıntılı bir şekilde temellendirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için önce muhakeme sürecinde adalet sisteminde çocukların isimlendirilmesi karşılaştırmalı hukuk perspektifi ile kısaca incelenecektir. Ardından Türk ceza hukuku sisteminde kusurluluk kavramının esası ortaya konacaktır. Daha sonra kavramsal çatışmanın sebep ve sonuçları irdelenip sonuca ulaşılabacaktır.

I. ÇOCUK SUÇLULUĞU KAVRAMINA KARŞILAŞTIRMALI HUKUK YAKLAŞIMI

Muhakeme sürecindeki çocuklar sistematik olarak farklı usullere ve yaptırımlara tabi tutulurlar, ancak bu özel muamelenin biçimleri ve şekilleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.¹ Birleşmiş Milletler sistemi ve UNICEF (United Nations Children's Fund) literatüründe yaygın terim '*children in conflict with the law* (hukukla ihtilaf halindeki çocuk)' olup, çocuk adaleti reformları bu başlık altında ele alınır.² UNICEF'in çalışma belgeleri ve raporları, ceza adaletiyle temas

^{1F} Jörg-Martin Jehle, Chris Lewis ve Piotr Sobota, 'Dealing with Juvenile Offenders in the Criminal Justice System' (2008) 14(2) European Journal on Criminal Policy and Research 237, 239.

² Ton Liefwaard 'Child-friendly Justice and Procedural Safeguards For Children in Criminal Proceedings:

eden çocukları bu şemsiye kavramla tanımlayarak, çocuk hakları standartlarına uygun muameleyi vurgular.³ Dolayısıyla Türkiye'deki suça sürüklenen çocuk ifadesi, BM söylemiyle amaç ve ruh bakımından uyumlu bir damgalama karşıtı anlayışa aittir. Bunun dışında literatürde '*justice-involved youth* (adalet sürecindeki gençler)', '*juvenile offender-juvenile delinquent* (çocuk-genç suçlu)'⁵ gibi kullanımlara da rastlanmaktadır. Daha sonra '*adjudicated juvenile* (yargılanan çocuk)' isimlendirmesiyle etiketlemeden kaçınma çabalarıyla yeni isimlendirmeler dikkat çekmektedir.⁶ Türkiye'ye özgü 'suça sürüklenen çocuk' kavramı, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda çocuk adalet terminolojisinin temel parçası olarak tanımlanmış ve mevzuatta sistematik biçimde kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, damgalamadan kaçınma ve çocuğun üstün yararının gözetilmesi ilkelerine dayandırılmaktadır. Ancak Türk hukukuna özgü 'suça sürüklenme' şeklinde kusur teorisini sorgulatan bir kullanıma karşılaştırmalı hukukta rastlanmamıştır.

II. CEZA HUKUKUNDA KUSUR PRENSİBİ

Modern ceza hukukunun temelinde, 'kusursuz ceza olmaz' (*nulla poena sine culpa*) ilkesi yatar.⁷ Bir fiilin suç teşkil etmesi ve faile bir ceza yaptırımını uygulanabilmesi için, fiilin sadece kanundaki tanıma uyması (tipiklik) ve hukuka aykırı olması yetmez; aynı zamanda failin bu fiil nedeniyle kınanabilmesi, yani kusurlu olması gerekir.⁸ Kusurluluk, en genel tanımıyla, hukuka uygun hareket etme imkân ve iktidarına sahip olmasına rağmen, iradi olarak hukuka aykırı davranmayı tercih eden failin bu davranışı nedeniyle kendisine yöneltilen bir kınama yargısıdır.⁹ Hukuka aykırılık objektif anlamda fiilin hukuk düzeni ile çatışma ha-

---

New Momentum for Children in Conflict with the Law?' (2020) 8(2) Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice 1, 1-6.

³ Bkz. United Nations Children's Fund (UNICEF), 'Child Protection Information Sheet: Children in Conflict with the Law' (UNICEF 2006) <https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/325_390_EN_original.pdf> accessed 25 August 2025.

⁴ Courtney L McMickens, Nicole Jackson, Kamille Williams, LeRoy Reese, Loren S Hardeman ve Sarah Y Vinson, 'Justice-Involved Youth: Support for Community and Family Interventions' (2024) 33(4) Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America 557, 557-571.

⁵ Jehle, Lewis ve Sobota (n 1) 238ff; Glanville Llewelyn Williams, *Criminal Law: The General Part* (Second Edition, Stevens and Sons Limited 1961) 804.

⁶ Bkz. Youth, Rights & Justice, 'Changing Language in the Juvenile Justice System' (Youth, Rights & Justice, 2021) <<https://youthrightsjustice.org/621-2/>> erişim tarihi 25 Ağustos 2025

⁷ Eric Hilgendorf ve Brian Valerius, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım* (çev Salih Oktar, 2. baskı, Yetkin Yayınları 2021) 45; Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Dersleri* (Filiz Kitabevi 1992) 20; Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (15. Baskı, Seçkin Yayınları 2022), 312.

⁸ Alman Anayasa Mahkemesi'nin de belirttiği gibi kınama yargısı, kusurun varlığına bağlıdır ve kusur ilkesine uyulmaması hukuk devleti ilkesine aykırılık teşkil eder (BverfGE 20, 233 kn 396). Oktar (n 7) 45.

⁹ Önder (n 7) 270-275; Koca ve Üzülmez (n 7) 312-313; İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (20. Bası, Seçkin Yayınları 2024) 459;

linde olduğunu ifade ederken kusurluluk, subjektif anlamda failin hukuk düzeni ile çatışmasını esas alır.¹⁰ Kusurluluk için önce fiil değil fail esas alınmaktadır.¹¹

Türk ceza hukuku doktrini ve uygulaması, kusurluluğu iki temel yeterliğe dayandırır.¹² Algılama (anlama-idrak) yeteneği failin, işlediği fiilin haksızlık teşkil ettiğini, yani hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yeteneğidir.¹³ İrade yeteneği failin, anladığı bu haksızlık doğrultusunda davranışlarını yönlendir-

Kınama yargısı, kusurlulukta normatif teorisinin bir tezahürüdür. Doktrinde psikolojik kusur teorisini de kabul eden yazarlar bulunmaktadır. Bunun dışında sadece belirli bir teori ile kendini sınırlamayıp hukuka aykırılık ve kusurluluk ilişkisi noktasında daha kapsamlı kusur tanımında bulunanlar da mevcuttur. Örneğin İçel'e göre, suçun yapısal unsurlarından olan hukuka aykırılık ile kusurluluk, birbirinden tamamen bağımsız ve farklı nitelikteki iki ayrı değerlendirme kategorisini teşkil etmektedir. Buna göre hukuka aykırılık, fiilin hukuk düzeniyle olan objektif çatışmasını ifade ederken; kusurluluk, failin işlediği fiil ile arasındaki subjektif ve psikolojik bağ konusunu edinmektedir. Bu temel ayrım çerçevesinde, kusurluluğun en temel görünüm biçimi olan kast, tamamen psikolojik bir düzlemde incelenmelidir. Kastın varlığının saptanabilmesi için failin, hukuka aykırı neticeyi öngördüğünü ve istediğini ortaya koymaya yönelik bir irade araştırması yeterlidir. Failin iradesi zaten hukuka aykırı bir neticeye yönelmiş olduğundan, kusurluluk incelemesi içinde ayrıca bir hukuka aykırılık değerlendirmesi yapılmasına gerek yoktur (Katoğlu'na göre de hukuka aykırılık ayrıca değerlendirme yapılmaya layık değildir. Bizatihi suç tanımında hukuka aykırılık eklenmiş vaziyettir. Tuğrul Katoğlu, *Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık* (1.Baskı, Seçkin Yayınları, 2003) 129-130; Toroslu-Toroslu'ya göre ise hukuka aykırılık suçun ana özelliği, içkin doğası ve hatta suçun bizatihi kendisidir. Nevzat Toroslu, Haluk Toroslu, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (25. Baskı, Savaş Yayınevi 2019) 117)). Buna karşılık, taksirli sorumluluk hallerinde ise salt psikolojik bir değerlendirme yeterli olmayıp, normatif bir yaklaşıma başvurulması zorunluluğu doğmaktadır. Taksirin temelini ve cezalandırılma nedenini, toplumun bireylere kanun hükümleri veya ortak tecrübelerden hareketle yüklemiş olduğu nesnel dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilmesi oluşturmaktadır. Bununla birlikte, taksirin bu normatif karakteri, onun psikolojik bir boyutu olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Taksirin psikolojik unsuru, neticenin öngörülebilir bir nitelik taşımasına rağmen failin iradesini bu neticenin gerçekleşmesini önlemeye yönelik olarak yeterli düzeyde kullanmamasında, bir başka deyişle gerekli dikkat ve özeni göstermedeki iradi eksiklikte kendisini göstermektedir. Kayıhan İçel, *Ceza Hukuku Genel Hükümler II* (5. Baskı, Beta Yayınevi, 2013) 178-179.

¹⁰ Aksi yönde Katoğlu'na göre, hukuka aykırılık kavramının tek bir bütün olarak ele alınması isabetli değildir. Bu yaklaşıma göre, hukukun bir bütün olmasına karşın farklı hukuk dallarının kendilerine özgü normatif yapılar barındırdığı kabul edilmelidir. Dolayısıyla, genel ve soyut bir hukuka aykırılık anlayışı yerine, ihlal edilen normun ait olduğu hukuk disiplini özelinde bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, ceza hukukuna özgü bir hukuka aykırılıktan söz edebilmek için, işlenen fiilin yalnızca ceza hukuku tarafından özel olarak tanımlanmış ve müeyyide altına alınmış bir normu ihlal etmesi şarttır. Aksi takdirde, fiil başka bir hukuk dalı (örneğin özel hukuk veya idare hukuku) açısından hukuka aykırı olsa bile, ceza normunu ihlal etmediği sürece ceza hukuku bakımından hukuka aykırılığın varlığından bahsedilemez. Katoğlu (n 9) 32. Karşı yönde Kunter'e göre ve genel kanaate göre ise hukuka aykırılık bütün hukuk düzeni yönünden söz konusu olabilir ve hukuka aykırılık ceza hukukunda ve ceza hukuku dışındaki hukuka aykırılığın birleşimidir. Bkz. Nurullah Kunter, *Suçun Kanunî Unsurları* (Köksal Bayraktar vd. haz., 2. Baskı, Der Yayınları 2022) 98vd.

¹¹ Fatih Selami Mahmutoglu ve Serra Karadeniz, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (İkinci Baskı, Beta Yayıncılık 2021), 756.

¹² Özgenç (n 9) 462.

¹³ Özgenç (n 9) 462-463; Koca ve Üzülmöz (n 7) 315.

direbilme, yani iradesini kontrol edebilme yeteneğidir.¹⁴ Bu iki yetenek, failin normlara uygun davranma kapasitesini oluşturur. Ceza hukuku, failden beklenen bu normatif davranışa aykırı hareket ettiğinde, onu sorumlu tutar. TCK'nın yaş küçüklüğü (m. 31), akıl hastalığı (m. 32) ve sağır-dilsizlik (m. 33) gibi kusur yeteneğini etkileyen hallere ilişkin düzenlemeler bu temel mantık üzerine kuruludur. Örneğin, TCK m. 31, 12 yaşını doldurmamış çocukların mutlak olarak, 12-15 yaş grubundaki çocukların ise fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişmemiş olması halinde kusur yeteneğinin bulunmadığını kabul eder. Buradaki kilit nokta, sistemin her zaman failin bireysel kapasitesine odaklanması ve sorumluluğu bu bireysel ve içsel kapasite üzerinden temellendirmesidir.¹⁵ Kusurluluk, dış dünyadaki koşullardan ziyade, failin iç dünyasındaki iradi yeterlikle ilgili bir meseledir.¹⁶

Çocuk gelişimi ve beyin gelişimi ile ilgili bilimsel araştırmalara dayanarak, çocukların yetişkinlerden farklı muamele görmesi gerektiği varsayımı bugün için oldukça güçlüdür ve geniş çevrede kabul görmektedir.¹⁷ Örneğin, çocukların olgunlaşmamış ve sorumsuz davranışlara yatkınlıkları nedeniyle bir kategori olarak daha az suçlu oldukları gittikçe yerleşmiş bir kabulü temsil etmektedir.¹⁸ İnsan gelişimi, doğumdan itibaren kademeli bir seyir izleyerek toplumsal normları kavrama, bu normların gerektirdiği davranış kalıplarını anlama ve benimseme kapasitesini aşamalı olarak geliştirmektedir. Bu gelişim süreciyle paralel olarak, bireyin irade kapasitesi de güçlenmekte ve davranışlarını bu normlar doğrultusunda yönlendirme yeteneği artmaktadır.¹⁹ Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde, bilişsel gelişimin henüz olgunlaşmamış olması, bireyin fiillerinin hukuki sonuçlarını tam olarak kavrayabilme yeteneğini sınırlar. Bu dönemdeki bireyler, eylemlerinin toplumsal ve hukuki yansımalarını yetişkinler kadar net bir şekilde öngöremezler ve bu nedenle normlar arası değerlendirme yapma kapasiteleri gelişim aşamasındadır. Aynı zamanda dürtü kontrolü ve karar verme mekanizmaları da bu yaş gruplarında tam olarak olgunlaşmadığından, çocuklar yetişkinlere kıyasla daha impulsif (sağduyudan uzak) davranış sergileme eğilimi gösterebilirler. Bu kapsamda çocukların irade yeteneği yetişkinler kadar gelişmiş olmasa da suça itilme noktasında irade yeteneğinin bulunmadığını söylemek de mümkün olmayacaktır.

¹⁴ Koca ve Üzülmüş (n 7) 316.

¹⁵ Bu kademeli sistem, çocukluk döneminin heterojen yapısını ve gelişimin bireysel farklılıklarını dikkate alan bilimsel bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Böylece hem çocuğun gelişimsel özelliklerine uygun bir adalet anlayışı benimsenmiş hem de toplumsal koruma ihtiyacı ile çocuk haklarının korunması arasında makul bir denge kurulmaya çalışılmıştır.

¹⁶ Mahmutoglu ve Karadeniz (n 11) 756.

¹⁷ Liefwaard (n 2) 5-6

¹⁸ Liefwaard (n 2) 5-6

¹⁹ Özgenç (n 9) 472.

Hukuki açıdan irade yeteneği, dışsal faktörlerin (sosyal çevre, yoksulluk) birey üzerindeki etkisini inkâr etmez, ancak bu etkilerin bireyin 'seçim yapma' yetisini tamamen ortadan kaldırmadığını savunur. Nitekim Kant, insan iradesinin duyu-sal dürtülerden etkilenebileceğini (arbitrium sensitivum), ancak hayvanlardaki gibi zorunlu olarak belirlenmediğini (arbitrium brutum); aklın kendi kendini belirleme yetisi sayesinde özgür (arbitrium liberum) kaldığını belirtir.²⁰ Bu ayırım, çocuğun gelişimsel süreçteki dürtüsellğine rağmen, neden hala bir fail olarak kabul edilebileceğinin felsefi zeminini oluşturur.

III. 'SUÇA SÜRÜKLENME' KAVRAMININ DETERMİNİSTİK DOĞASI

Modern çocuk adaleti anlayışı, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin etkisiyle, çocuğu ceza hukukunun pasif bir nesnesi olmaktan çıkarıp, hak sahibi bir aktör olarak konumlandıran bir evrim geçirmiştir.²¹ Bu hak temelli yaklaşım, çocuğun eylemlerinin kınanabilirliğine odaklanan ve onu öncelikle 'kusurlu bir fail' olarak gören yerleşik ceza hukuku dogmatikliğinden temel bir kopuşu ifade eder.

Türk çocuk adaleti sistemindeki 'suça sürüklenen çocuk' ifadesi, yalnızca semantik bir tercihten ibaret değildir. Bu ifade, çocuğun eylemlerini kendi iradesi dışında, sosyolojik ve çevresel faktörlerin zorunlu bir sonucu olarak gören 'katı determinist' bir anlayışı yansıtmaktadır.²² Oysa aynı hukuk sisteminin yetişkinler için öngördüğü kusur sorumluluğu, failin başka türlü hareket edebileceği varsayımına dayanan indeterminizm veya en azından bağdaşırcı²³ bir felsefi temel üzerinde durmaktadır.²⁴ Bir eylemin özgür sayılması için determinist olması gerekmez.²⁵ Önemli olan, eylemin kişinin kendi iradesine uygun olarak yapılmasıdır.²⁶ Dolayısıyla, suça sürüklenme kavramının deterministik yapısı, eğer çocuğun eylemi kendi iradesiyle gerçekleşiyorsa, ceza hukuku sorumluluğunu ortadan kaldırmak için tek başına yeterli değildir. Bu durum, Türk hukuk siste-

²⁰ Immanuel Kant, *The Critique of Pure Reason* (Paul Guyer ve Allen W. Wood trans./ed., 2. Baskı, Cambridge University Press, 2025) 497.

²¹ Liefwaard (n 2) 1, 7

²² Determinizm; iradi eylemlerin, doğadaki olayların veya sosyal ya da psikolojik fenomenlerin önceden var olan nedenler tarafından önceden belirlendiği bir doktrindir. Morris D. Forkosch, 'Determinism and the Law' (1971) 60(2) Kentucky Law Journal 350, 350-351.

²³ Bağdaştırmacılık (compatibilism), deterministik bir evrende dahi faillerin özgür ve ahlaken sorumlu olabileceğini kabul eder. Bu, hukukun bir yandan insan eylemlerinin nedenlerini (sosyal, psikolojik faktörler) kabul ederken, diğer yandan kişileri neden sorumlu tutabildiğini açıklayan felsefi bir temeldir. Jason Turner, 'Compatibilism and the Free Will Defense' (2013) 30(2) Faith and Philosophy 125, 127.

²⁴ Katı determinizm anlayışı, sorumluluk, hesap verebilirlik veya vicdan gibi kavramların tamamen anlamsızlaşacağına dayanır. Bkz. Forkosch (n 22) 351.

²⁵ David Hume, *An Enquiry concerning Human Understanding* (Peter Millican ed, Oxford University Press 2007) xlvi.

²⁶ Hume (n 25) xlvi.

minin, faile atfettiği irade yeteneği bakımından çocuklar ve yetişkinler arasında radikal bir felsefi kopuş yaşadığını ve kendi içinde tutarsız bir yapı sergilediğini göstermektedir. Felsefe ve hukuk alanında güncel eğilim; bir dereceye kadar kendi kaderini tayin etme veya belirsizlik kavramını içeren daha yumuşak bir anlayışı kabul etme yönünde olup insanın kendi davranışlarının önemli bir ölçüde kaynağı veya nedeni olmasa da, bağımsız olarak bir kaynağı veya nedeni olduğu, 'işlevsel özgür irade (operational free will)' olarak da adlandırılabilir bir kavramın olması gerekeni yansıttığı yönündedir.²⁷

Suçta sürüklenen çocuk kavramı ceza hukuku dogmatığının normatif dünyasından değil, kriminoloji ve sosyolojinin ampirik ve açıklayıcı dünyasından doğmuştur. Temel önermesi, çocuğun suç teşkil eden bir fiili işleminin, özgür iradesiyle verdiği indeterminist bir karardan çok, kontrolü dışındaki faktörlerin bir sonucu olduğudur. Bu faktörler; sosyo-ekonomik koşullar kapsamında yoksulluk, işsizlik, niteliksiz eğitim; ailevi faktörler²⁸ kapsamında parçalanmış aile, aile içi şiddet, ihmal ve istismar; genetik faktörler²⁹ kapsamında sinirli ve agresif tutumlar; çevresel faktörler kapsamında suç oranının yüksek olduğu bir muhitte yaşama, kötü arkadaş çevresi, suç örgütleriyle temas ve psikolojik faktörler kapsamında travmalar, dürtü kontrol bozuklukları, ergenlik döneminin getirdiği kimlik bunalımları³⁰ olabilir.³¹

Hume'a göre nedensellik veya zorunluluk olarak ifade edilen şey, olayların kendisinde var olan gizemli bir güç değildir. Bu fikir, tamamen zihnin bir alışkanlığından ibarettir. Doğada belirli olayların sürekli olarak peş peşe geldiğini gözlemleyerek bu tekrarlanan deneyim sonucunda, bir olayı gördüğünde zihin

²⁷ Forkosch (n 22) 352-353, 362.

²⁸ Tüm zorluklar ve sıkıntıların suçta yol açtığını ezbere ifade etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bir görüşe göre bazı zorlukların yaşanması suç olasılığını azaltabilir; örneğin, tutarlı ve adil ebeveyn disiplini halinde gençler bu tür disiplini sevmeyebilir, ancak ampirik verilere göre bu durum suç işleme ihtimalini düşürebilir. Gerilimlerin suçta neden olma olasılığı, özellikle belirli koşullar altında artmaktadır. Bu koşullar arasında gerilimin birey tarafından büyük veya yoğun olarak algılanması, haksız veya adaletsiz olarak görülmesi, düşük sosyal kontrol mekanizmalarıyla ilişkili olması ve suç eylemini bir başa çıkma yöntemi olarak cazip kılan bir baskı veya teşvik yaratması bulunmaktadır. Bu nitelikleri taşıyan gerilimler, bireyde güçlü olumsuz duygular uyandırma, yasal başa çıkma mekanizmalarını zayıflatma, suçun potansiyel bedelini düşürme ve nihayetinde suç işlemeye yönelik bir eğilim yaratma potansiyeline sahiptir. Bkz. Robert Agnew, 'Pressured Into Crime: General Strain Theory' *Criminological Theory: Past to Present* (4. Baskı, Francis T. Cullen and Robert Agnew ed., Oxford University Press 2011) 192.

²⁹ Bkz. Benjamin B. Lahey, Irwin D. Waldman ve Keith McBurnett, 'The Development of Antisocial Behavior' *Criminological Theory: Past to Present* (4. Baskı, Francis T. Cullen and Robert Agnew ed., Oxford University Press 2011) 79.

³⁰ Bkz. Lahey, Waldman ve McBurnett (n 29) 79.

³¹ Çocuk suçluluğunun sebepleri yönünden geniş bir sınıflandırma için bkz. Olive M. Jones, 'Causes of Juvenile Delinquency' (1922) 96(13) *The Journal of Education* 350, 350-352; Larry J. Siegel ve Brandon C. Welsh, *Juvenile Delinquency: Theory, Practice, and Law* (Eleventh Edition, Wadsworth Cengage Learning, 2012) 238-436.

otomatik olarak diğerinin de olacağını beklemeye başlar. İşte bu psikolojik beklenti ve zihinsel geçiş hissine nedensellik denilmektedir. Aslında olaylar arasında gözlemlenen tek şey sürekli birliktelikleridir; aralarındaki zorunlu bağ ise zihnin bir ürünüdür.³² Suça sürüklenen çocuk ifadesi, çocuğun suça itilmesinde yoksulluk, aile sorunları veya kötü çevre gibi sosyolojik nedenlerin belirleyici olduğunu ima eder. Bu, tam da *Hume*’un bahsettiği ‘sürekli birliktelik’ gözlemidir. Yani, yasa koyucu veya toplum, belirli olumsuz koşullar (neden) ile çocukların suç işlemesi (sonuç) arasında tekrar eden bir ilişki gözlemlemiştir. Bu gözlem o kadar sık tekrarlanmıştır ki, zihin bu ikisi arasında zorunlu bir bağ kurar ve bu duruma ‘sürüklenme’ adını verir. Ancak asıl kritik nokta şudur ki hukuk sistemi bu nedensel gözlemi, çocuğu iradesi zayıf veya pasif bir mağdur olarak kodlamak ve dolayısıyla kusur sorumluluğunu azaltmak için bir gerekçe olarak kullanmaktadır. Bir eylemin öngörülebilir olması veya belirli nedenlerden kaynaklanması, o eylemi yapan kişinin sorumlu olmadığı anlamına gelmez. Aksine, sorumluluğun ön şartı budur. Eylem ancak failin karakterinin, iradesinin ve arzularının bir sonucuysa o kişiye atfedebilir ve bu eyleminden sorumlu tutulabilir. Eylemler, doğaları gereği geçici olarak değerlendirildiğinde onları gerçekleştiren kişinin karakteri ve yaradılıştaki bir nedenden kaynaklanmıyorlarsa, ne o kişinin onuruna (eğer iyiye) ne de utancına (eğer kötüye) hizmet edebilirler.³³ Böylece de kınanabilir olarak değerlendirilemezler.

Çocuk suçluluğuna determinist bakış açısına göre çocuk, suçun aktif bir faili değil, bu olumsuz koşulların pasif bir mağduru veya çıktısıdır. Kusurluluk ilkesi, sorumluluğu net bir şekilde bireye lokalize eder. Fail, sahip olduğu kapasite çerçevesinde eyleminden şahsen, doğrudan ve münhasıran sorumludur. Bu, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesinin doğal sonucudur.³⁴ Bu ilke temelinde kişinin ceza sorumluluğu doğabilmesi için suç olarak belirlenmiş davranışın kişinin kusuruyla gerçekleştirilmesi zorunludur.³⁵ Ancak sürüklenme kelimesinin kendisi bir irade eksikliğine, bir pasifliğe ve bir zorunluluğa işaret eder. Çocuk, adeta bir nehirde akıntıya kapılmış bir nesne gibi, kontrol dışındaki güçler tarafından suça doğru itilmektedir. Bu yaklaşım, suçu önleme, çocuğu koruma ve rehabilitasyon politikaları geliştirme açısından son derece değerli ve aydınlatıcıdır, ancak ceza sorumluluğunun temellendirilmesi aşamasında ciddi bir açmaz yaratır.

³² Hume (n 25) xlvii.

³³ Eylemin ahlaki olarak değerlendirilebilmesi (takdir edilmesi veya kınanabilmesi) için o eylemin, failin kalıcı karakterinin, iradesinin bir ürünü olması gerekir. Eğer eylem, kişinin iradesinden kaynaklanmıyorsa, o eylem rastgele ve anlık bir olaydır ve fail bu eylemden sorumlu tutulamaz. Dolayısıyla, eylemlerin belirli nedenlerden kaynaklanması sorumluluğun ortadan kalkması değil, tam tersine var olabilesinin ön koşuludur. Hume (n 25) 71.

³⁴ Ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi TCK m. 20’de “*Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz.*” şeklinde düzenlenmiştir. Kanunda suç olarak düzenlenmiş fiili kim işlemişse cezai sorumluluğu taşıyacaktır. Mahmutoglu ve Karadeniz (n 11) 268.

³⁵ Mahmutoglu ve Karadeniz (n 11) 268.

IV. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇATIŞMANIN TEMEL NOKTALARI

Kusurluluk prensibi ile suça sürüklenen çocuk konsepti arasındaki uyumsuzluk; temel olarak irade, failin eylemlilik yeteneğinin belirsizleştirilmesi, sorumluluğun kusur yerine sistemin kendisine dayandırılması ile kusurun yapısal anlam çatışması noktasında kendisini göstermektedir.

A. Failin İradesinin ve Eylemlilik Yeteneğinin Reddi veya Muğlaklaştırılması

Eylemlilik yeteneği (diğer bir ifadeyle hareket yeteneği), ceza hukukunun temelini oluşturan failin aktif bir özne olma kapasitesini ifade eder.³⁶ Bu kavram, kişinin dışsal güçler tarafından pasif bir şekilde hareket ettirilen bir nesne değil, kendi eylemlerinin kaynağı ve yöneteni olabilme potansiyelini tanımlar. Kısacası, failin eylemde bulunan bir aktör (agent) olma niteliğidir. Kişinin bir eylemin faili olabilme, yani olayların akışına müdahale edebilen, indeterminist bir özne olabilme kapasitesidir. Eylemlilik yeteneği, kusurlu olmanın ötesinde bir gerekliliktir.³⁷ Eylemlilik yeteneği, irade yeteneğinin ön koşulu olan failin eylemdeki aktif rolünü ve eylem üzerindeki hâkimiyetini ifade etmektedir.

Ceza hukukunun kusurluluk anlayışı, failde asgari bir irade özgürlüğünü varsayar. Kişi, başka türlü davranma imkânına sahip olduğu için kınanır. Suça sürüklenme kavramı ise bu iradeyi ya tamamen yok sayar ya da o kadar zayıflatır ki hukuken anlamlı bir iradeden bahsetmek imkânsızlaşır. Eğer bir çocuk, içinde bulunduğu koşullar nedeniyle suça sürüklenmişse, yani başka türlü davranma imkânı fiilen ortadan kalkmışsa, ceza hukukunun ona yönelteceği 'kınama yargısı' nasıl meşru olabilir? Kınamanın temel şartı olan 'başka türlü davranabilme olanağı' (*Schuld als 'Anders-Handeln-Können'*), 'sürüklenme' teziyle ortadan kaldırılmaktadır. Bu durum, ceza sorumluluğunun teorik temelini anlamsız kılma riski taşır. Doktrinde Koca-Üzülmez yerinde olarak, irade yeteneği üzerinden konuya yaklaşmış ve suça sürüklenme kavramının doğru olmadığını savunmuştur.³⁸ Yazarlara göre haksızlığı gerçekleştiren çocuk da olsa suçun failidir ve suça sürüklenen çocuk yaklaşımı, çocuğa uygulanacak yaptırımın dayanağını ortadan kaldıracak ve irade yeteneğinin felsefi temellerine aykırı olacaktır.³⁹

Suçta sürüklenme ifadesi, failin eylemlilik yeteneğini muğlaklaştırarak, ceza hukukunun temelindeki 'pratik özgürlük' zeminini kaydırır. Kant'a göre pratik özgürlük, iradenin duyuusal itkiler tarafından zorlanmaksızın eyleme geçebilmesidir ve bu yetenek olmadan hukuki sorumluluktan (isnat) söz edilemez.⁴⁰ Eğer

³⁶ İçel (n 9) 55.

³⁷ İçel (n 9) 55.

³⁸ Bkz. Koca ve Üzülmez (n 7) 320.

³⁹ Koca ve Üzülmez (n 7) 320.

⁴⁰ Bkz. Kant (n 20) 639.

çocuk sadece 'sürüklenen' bir nesne ise, pratik özgürlüğü yok sayılmış demektir; bu da onu hukukun öznesi olmaktan çıkarır.

B. Sorumluluğun Yer Değiştirmesi: Bireyden Topluma ve Sisteme

Suçta sürüklenme kavramının temelini oluşturan ve suçu bireyin ahlaki veya iradi bir başarısızlığından ziyade toplumsal koşulların bir sonucu olarak gören bakış açısı, erken dönem kriminolojik çalışmalarda dahi ampirik temellerle desteklenmiştir.⁴¹ Yapılan kapsamlı istatistiksel analiz çalışmalarında çocuk suçluluğunun, yetişkin suçluluğunu da içeren ve sosyal ve ekonomik mülahazaları kapsayan daha büyük bir sorunun parçası gibi görüldüğü sonucuna varılmıştır.⁴² Suçun, failin bireysel kusurundan arındırılarak toplumsal bir sorun olarak çerçevelenmesi, ceza hukukunun bireysel kınanabilirliğe dayalı kusur sorumluluğu anlayışıyla temelden çelişir. Eğer suç, sosyal ve ekonomik koşulların bir yansıması ise, bu koşulların bir ürünü olan çocuğa yöneltilecek kınama yargısının meşruiyeti sorgulanır hale gelir.

Kusurluluk, sorumluluğu net bir şekilde bireye yükler. Fail, sahip olduğu kapasite çerçevesinde eyleminden şahsen sorumludur. Suça sürüklenme konsepti ise sorumluluğun odağını bireyden alıp topluma, aileye, devlete ve ekonomik sisteme kaydırır. Suçun nedeni çocuk değil, onu suça iten sistemdir. Bu, sosyal adalet ve politika eleştirisi açısından geçerli bir argüman olsa da ceza muhakemesi hukuku açısından işlevsizdir. Ceza mahkemesi, 'toplumu, toplumsal adaletsizliği, çevresel koşulları veya yoksulluğu yargılayamaz. Mahkemenin görevi, somut bir fiili işleyen somut bir bireyin, o fiil anındaki bireysel sorumluluğunu tespit etmektir. Sosyal faktörler, elbette cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi (TCK m. 61, 62) aşamasında indirim nedeni olarak dikkate alınabilir, ancak kusurluluğun varlığını veya yokluğunu belirleyen temel ölçüt olamazlar.

C. Normatif ve Deskriptif Anlam Çatışması (Semantik Uyumsuzluk)

Kusurluluk, normatif bir kavramdır; yani olması gerekeni, bir davranış kuralını ve bu kurala aykırılığın sonuçlarını ifade eden bir değer ve değerlendirme yargısıdır.⁴³ 'Suça sürüklenme' ise deskriptif (tanımlayıcı) bir kavramdır; yani olanı, bir olgunun nedenlerini ve gelişim sürecini betimler. Bir durum tespitidir. Değer yargısından arındırılmış olan bu kavram, suç olgusunun altında yatan nedensel ilişkileri ve gelişim süreçlerini açıklamayı hedefler.

Bu iki farklı semantik yapının aynı potada eritilmeye çalışılması, bir kategori hatasına yol açar. Hâkimin, çocuğun yoksulluk, ilgisizlik, ihmal ve kötü çevre

⁴¹ Bkz. E. C. Rhodes, 'Juvenile Delinquency' (1939) 102(3) Journal of the Royal Statistical Society 384, 394vd.

⁴² Bkz. Rhodes, 'Juvenile Delinquency' (n 41) 394.

⁴³ Özgenç (n 9) 461.

nedeniyle suça sürüklendiği halde kusurlu olmadığı yönünde bir akıl yürütmesi, normatif kusur teorisinin temel mantığıyla çelişir. Doğru hukuki yaklaşım, öncelikle çocuğun yaşı ve psikolojik durumu itibarıyla fiilin haksızlık içeriğini anlama (idrak) ve davranışlarını bu anlama doğrultusunda yönlendirebilme (irade) yeteneğine sahip olup olmadığını tespit etmektir.⁴⁴ Kusur yeteneğinin varlığına ilişkin bu temel soruya olumlu yanıt verildiği anda kınanabilirlik ve dolayısıyla kusurluluk prensip olarak mevcuttur. Çocuğu suça iten sosyolojik ve çevresel faktörler ise ancak bu normatif tespitten sonra, cezanın bireyselleştirilmesi aşamasında, yani uygulanacak yaptırımın türünü ve miktarını belirlerken (hapis cezası yerine güvenlik tedbiri tercihi gibi) dikkate alınması gereken ikincil düzeydeki mülahazalardır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Suçta sürüklenen çocuk kavramı, çocuk adalet sisteminin felsefesini zenginleştiren, odağı cezalandırmadan korumaya ve iyileştirmeye kaydıran değerli bir kazanım olarak değerlendirilir. Çocuğun bir birey olarak anlaşılmasına yönelik bu yaklaşım suç olgusunun altında yatan karmaşık sosyal, ailesel ve psikolojik dinamikleri tespit ederek bütüncül kamu politikalarının geliştirilmesine olanak tanınması bakımından önemlidir. Ancak bu kavramın, ceza sorumluluğunun temeli olan kusurluluk prensibinin yerine geçmesi veya onu anlamsız kılacak şekilde yorumlanması, ceza hukukunun iç tutarlılığına ve öngörülebilirliğine zarar verme potansiyeli taşır. Kusurluluk, failin bireysel iradesine ve kınanabilirliğine dayanan, ceza adaletinin meşruiyetini sağlayan hukuki bir garantidir. Suça sürüklenme ise sorumluluğu dışsallaştıran ve bireysel iradeyi ikincilleştiren sosyolojik bir analiz aracıdır. 'Suça sürüklenme' söylemi, cezanın bireysel niteliğini, genel risk faktörleri üzerinden kolektifleştirip önceden belirleme eğilimi gösterir. Bu eğilim, çocuk adaletinde hedeflenen damgalamayı azaltma amacına rağmen, kusurluluk ölçütlerinin içini boşaltarak tersine belirsizlik ve keyfilik riskini büyütür. Ayrıca suça sürüklenme ifadesi ile suçun işlenip işlenmediği henüz belli olmadan önyargılı betimlemesi ile damgalama amacıyla da çelişen bir kullanım teşkil etmektedir.

Doğru yaklaşım, bu iki kavramı kendi işlevsel alanlarında tutmaktır. Kusurluluk, çocuğun sisteme fail olarak girip giremeyeceğini, hakkında bir yaptırım uygulanıp uygulanamayacağını belirleyen temel bir hukuki filtredir. Suça sürüklenme ise bu filtreden geçildikten sonra veya bu filtreden geçmeden önce devreye girer. Çocuğa hangi yaptırımın uygulanacağını, bu yaptırımın nasıl infaz edileceğini, çocuğun topluma yeniden kazandırılması için hangi sosyal destek mekanizmalarının işletileceğini ve en önemlisi, başka çocukların aynı yola girmesini önlemek için nelerin yapılması gerektiğinin belirlenmesi çocuk adaletinin sağlanmasında elzemdir. Bu kapsamda çözüm olarak *Koca-Üzülmez*'in de

⁴⁴ İrade yeteneğinin önemi hususunda bkz. Forkosch (n 22) 353.

savunduğu gibi suça sürüklenen çocuk isimlendirmesi yerine ‘suç işleyen çocuk’ ifadesi kullanılabilir.⁴⁵ Ancak masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı endişeleri gereği ‘suç işleyen çocuk’ isimlendirmesinin de yerinde olmadığı kanaatindeyiz. ABD’de kullanılan ‘yargılanan çocuk (*adjudicated juvenile*)’ ifadesi bu endişeleri içermemesi ile tercih edilebilir dursa da çocukların soruşturma ve kovuşturma evresinde şüpheli, sanık ve hükümlü olarak bulunmaları noktasında en doğru isimlendirmenin ‘muhakemeye tabi tutulan çocuk’ veya ‘muhakeme sürecindeki çocuk’ olacağı kanaatindeyiz.

Netice itibarıyla, suça sürüklenen çocuk konsepti, kusurluluk ilkesiyle teorik olarak uyumsuzdur, çünkü farklı paradigmalardan doğmuş ve farklı amaçlara hizmet eden iki ayrı düşünce sistemini temsil etmektedirler. Hukuk uygulayıcıları ve literatür, bu kavramsal ayrımın farkında olarak birini diğerinin alanına taşımadan, her ikisinin de sunduğu değerli perspektiflerden faydalanarak daha adil ve etkin bir çocuk adalet sistemi inşa etme sorumluluğuna sahiptir.

KAYNAKLAR

Agnew R, ‘Pressured Into Crime: General Strain Theory’ *Criminological Theory: Past to Present* (Francis T. Cullen and Robert Agnew ed., Oxford University Press 2011)

Forkosch MD, ‘Determinism and the Law’ (1971) 60(2) *Kentucky Law Journal* 350

Hilgendorf E ve Valerius B, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım* (çev Salih Oktar, 2. baskı, Yetkin Yayınları 2021)

Hume D, *An Enquiry concerning Human Understanding* (Peter Millican ed, Oxford University Press 2007)

İçel K, *Ceza Hukuku Genel Hükümler II* (5. Baskı, Beta Yayınevi, 2013)

Jehle JM, Lewis C ve Sobota P, ‘Dealing with Juvenile Offenders in the Criminal Justice System’ (2008) 14(2) *European Journal on Criminal Policy and Research* 237

Jones OM, ‘Causes of Juvenile Delinquency’ (1922) 96(13) *The Journal of Education* 350

Kant I, *The Critique of Pure Reason* (Paul Guyer ve Allen W. Wood trans./ed., 2. Baskı, Cambridge University Press, 2025)

Katoğlu T, *Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık* (1.Baskı, Seçkin Yayınları, 2003)

Koca M ve Üzülmöz İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (15. Baskı, Seçkin Yayınları 2022)

⁴⁵ Koca ve Üzülmöz (n 7) 320.

Kunter N, *Suçun Kanunî Unsurları* (Köksal Bayraktar vd. haz., 2. Bası, Der Yayınları 2022)

Lahey BB, Waldman ID ve McBurnett K, 'The Development of Antisocial Behavior: *Criminological Theory: Past to Present* (4. Baskı, Francis T. Cullen ve Robert Agnew ed., Oxford University Press 2011)

Liefaard T 'Child-friendly Justice and Procedural Safeguards For Children in Criminal Proceedings: New Momentum for Children in Conflict with the Law?' (2020) 8(2) Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice 1

Mahmutoğlu FS ve Karadeniz S, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (İkinci Baskı, Beta Yayıncılık 2021)

McMickens CL, Jackson N, Williams K, Reese L, Hardeman LS ve Vinson SY, 'Justice-Involved Youth: Support for Community and Family Interventions' (2024) 33(4) Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America 557

Önder A, *Ceza Hukuku Dersleri* (Filiz Kitabevi 1992)

Özgenç İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (20. Bası, Seçkin Yayınları 2024)

Rhodes EC, 'Juvenile Delinquency' (1939) 102(3) Journal of the Royal Statistical Society 384

Siegel LJ ve Welsh BC, *Juvenile Delinquency: Theory, Practice, and Law* (Eleventh Edition, Wadsworth Cengage Learning, 2012)

Toroslu N, Toroslu H, *Ceza Hukuku Genel Kısım* (25. Baskı, Savaş Yayınevi 2019)

Turner J, 'Compatibilism and the Free Will Defense' (2013) 30(2) Faith and Philosophy 125

United Nations Children's Fund (UNICEF), 'Child Protection Information Sheet: Children in Conflict with the Law' (UNICEF 2006) <https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/325_390_EN_original.pdf>

Williams GL, *Criminal Law: The General Part* (Second Edition, Stevens and Sons Limited 1961)

Youth, Rights & Justice, 'Changing Language in the Juvenile Justice System' (Youth, Rights & Justice, 2021) <<https://youthrightsjustice.org/621-2/>>

